

Ekspansja turecka w XVI–XVII w.

- [Wprowadzenie](#)
- [Przeczytaj](#)
- [Prezentacja multimedialna](#)
- [Film + Sprawdź się](#)
- [Dla nauczyciela](#)

Bibliografia:

- Źródło: *Bitwa pod Lepanto w 1571 r. według relacji Giovanniego Contariniego zawartej w Historia de bello nuper Venetis à Selimo II. Turcarum Imperatore illato, z 1573 r.*, [w:] *Teksty źródłowe do nauki historii w szkole średniej*, oprac. W. Pociecha, Kraków 1924, s. 20–21.
- Źródło: *Podboje Selima I*, [w:] J. Reychman, *Historia Turcji*, Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk 1973, s. 65–67.
- Źródło: *Słowa sułtana tureckiego wypowiedziane 27 stycznia 1528 r., podczas audiencji udzielonej Hieronimowi Łaskiemu, który był wysłannikiem Jana Zápolyi*, [w:] *Teksty źródłowe do nauki historii w szkole średniej*, t. 29, *Polityka mocarstw europejskich w okresie 1492–1555*, oprac. W. Pociecha, Kraków 1923, s. 28.
- Źródło: *Memoriał papieża Leona X rozesłany do chrześcijańskich władców w roku 1517 roku*, [w:] *Teksty źródłowe do nauki historii w szkole średniej*, oprac. W. Pociecha, Kraków 1923, s. 19–20.
- Źródło: *Relacja z Turcji sporządzona w 1521 r. przez posła weneckiego*, [w:] *Teksty źródłowe do nauki historii w szkole średniej*, oprac. W. Pociecha, Kraków 1923, s. 21–23.
- Źródło: *Opis bitwy pod Mohaczem z książki De conflictu Hungarorum cum Turcis ad Mohacz verissima historia Stephani Broderici, wydanej w 1527 r.*, [w:] *Teksty źródłowe do nauki historii w szkole średniej*, oprac. W. Pociecha, Kraków 1923, s. 23–25.
- Źródło: *Pierwszy traktat francusko-turecki z 1536 r.*, [w:] *Teksty źródłowe do nauki historii w szkole średniej*, oprac. W. Pociecha, Kraków 1923, s. 28–29.

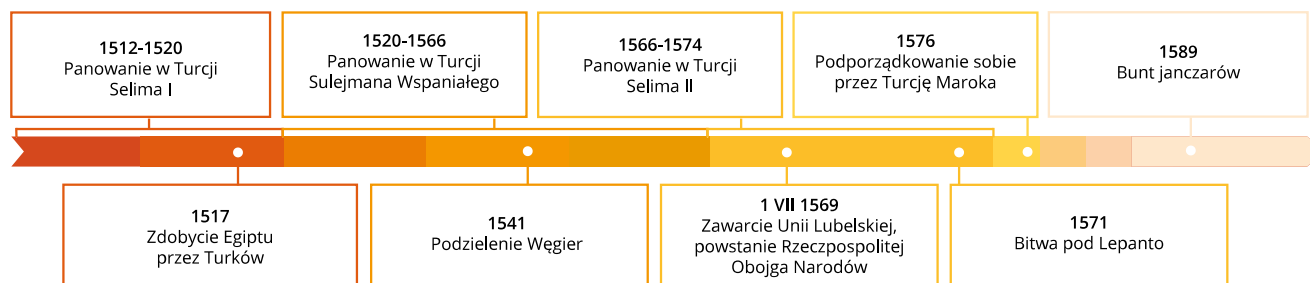

Ekspansja turecka w XVI–XVII w.

Bitwa pod Lepanto.

Źródło: Paolo Veronese (1528–1588), 1572 r., Wikimedia Commons, domena publiczna.

W XVI w. imperium osmańskie rozciągało się na trzech kontynentach. Pod jego władzą znalazły się Bałkany, część Węgier, Kaukazu, Armenia, Syria, Egipt, Półwysep Arabski oraz Afryka Północna. Na wschodzie głównym przeciwnikiem Turcji było państwo perskie, rządzone przez dynastię Safawidów. Jego założyciel Ismail Safawi przyjął w 1502 r. tytuł szacha, w ciągu 10 lat zjednoczył Persję i zajął Azerbejdżan. W 1513 r., za panowania Selima I, Turcy podbili dorzecze Eufratu i Tygrysu oraz Armenię. Wojny między Osmanami a Safawidami trwały do roku 1639.

Źródło: Contentplus.pl sp. z o.o., licencja: CC BY-SA 3.0.

Twoje cele

- Przedstawisz relacje państw europejskich z Turcją.

- Scharakteryzujesz ekspansję Turcji w XVI i XVII w.
- Opiszysz, czym imperium osmańskie wyróżniało się spośród innych państw.

Wojny z Habsburgami

Ludwik II Jagiellończyk (1506-1526), król Czech, Węgier i Chorwacji w latach 1516–1526. Syn Władysława II Jagiellończyka i hrabianki de Candale Anny de Foix. W 1522 r. ożenił się z Marią Habsburżanką. Uważany za władcę nieudolnego, ponieważ nie interesował się polityką, a w jego imieniu rządzili możnowładcy. Ludwik II Jagiellończyk zginął w bitwie pod Mohaczem. Po jego śmierci władzę w Czechach i na Węgrzech objął Ferdynand I Habsburg.

Źródło: Hans Krell, 1522 r., Wikimedia Commons, domena publiczna.

W 1520 r. rządy objął następca Selima Sulejman Wspaniały, który wznowił ekspansję w basenie Morza Śródziemnego i w Europie Środkowej. Rok później Turcy zdobyli Belgrad, a w 1526 r. pobili pod Mohaczem wojska węgierskie pod wodzą Ludwika Jagiellończyka. Bezpotomny zgon młodego władcy otwierał drogę do tronu Węgier Habsburgom. Niechętna im część możnowładztwa wybrała na króla wojewodę siedmiogrodzkiego Jana Zápolyę, który – wyparty z Budy przez cesarza Ferdynanda Habsburga – począł zabiegać o wsparcie Rzeczypospolitej i Turcji. W 1529 r. doszło do kolejnego ataku tureckiego, lecz oblężenie Wiednia nie powiodło się. W 1541 r., po śmierci Zápolyi, nastąpił podział Węgier na dwie części:

- północno-zachodnią, która pozostała we władaniu Habsburgów;
- środkową pod rządami Turcji i pozostającego pod jej luźną zwierzchnością lenną Siedmiogrodu.

Starcia na granicy turecko-węgierskiej

trwały z różną intensywnością aż do roku 1606.

Bertalan Székely, *Bitwa pod Mohaczem*.

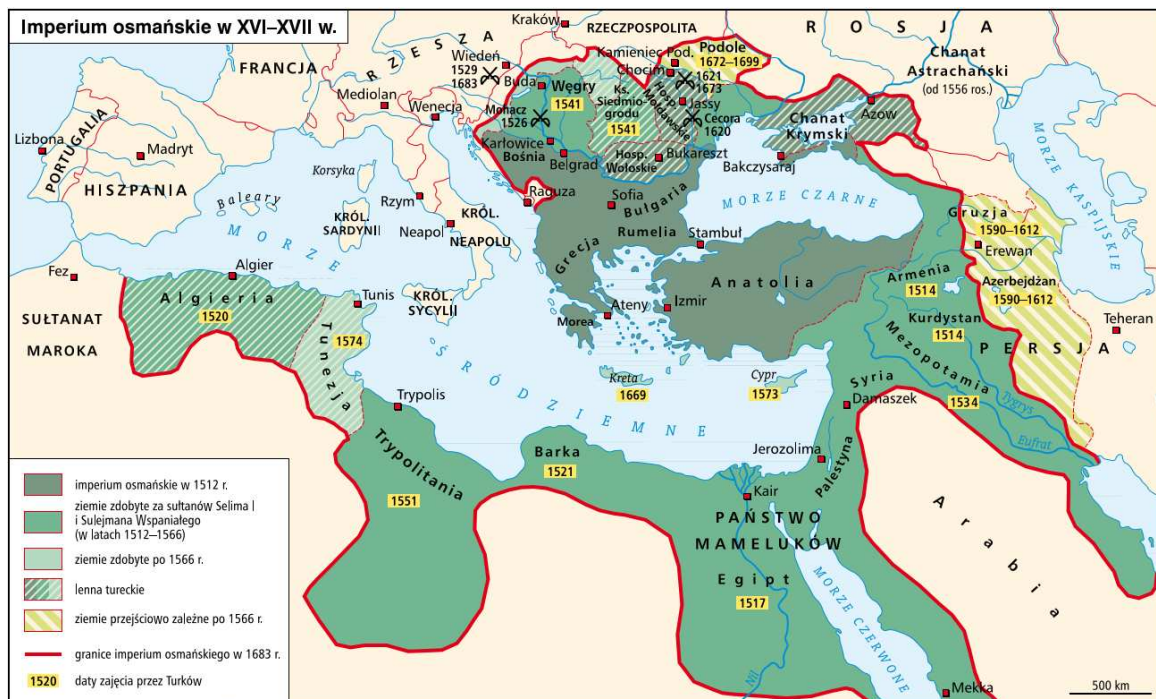
Wskaż wojska tureckie i chrześcijańskie. Jaka atmosfera panuje na obrazie?

Źródło: 1866 r., Wikimedia Commons, domena publiczna.

Państwo i armia

Na czele państwa tureckiego stał [sultán](#), łączący najwyższą władzę wojskową i administracyjną, a także duchowną, z powodu której nosił tytuł kalifa, czyli następcy Mahometa. Najbliższe otoczenie panującego stanowiły: [divan](#) (kolegium doradców) i [Wielka Porta](#) – rząd, któremu przewodził [wielki wezyr](#). Zarówno ten ostatni, jak i inni urzędnicy byli niewolnikami sułtana i na każde jego żądanie mogli zostać zabici. Ten status urzędników oraz brak dziedzicznej arystokracji powodowały, że władza sułtańska była bez porównania silniejsza od władzy jakiegokolwiek współczesnego władcy europejskiego.

Ważną część armii tureckiej stanowiła jazda złożona ze [spahisów](#) (kawalerzystów, którzy w zamian za służbę wojskową otrzymywali dożywotnie nadania ziemskie) oraz piechoty – uzbrojonego w broń palną kilkunastotysięcznego korpusu [janczarów](#), którzy pobierali żołd. Zdobywanie twierdz było możliwe dzięki artylerii zorganizowanej przez specjalistów sprowadzonych najpierw z Włoch, a potem z Francji.

Imperium osmańskie w XVI–XVII w.

Opisz proces rozwoju terytorialnego Imperium osmańskiego.

Źródło: Contentplus.pl, Stentor, licencja: CC BY-SA 3.0.

Jasyr

Ilustracja przedstawiająca janczarów. Początkowo, w XIV, XV i XVI wieku, janczarzy wyłaniani byli na drodze przymusowej rekrutacji spośród poddanych sułtanowi chrześcijan pochodzących z Półwyspu Bałkańskiego. Branka odbywała się co 5-7 lat, wtedy każda chrześcijańska rodzina musiała oddać w niewolę jednego syna (zwolnione z tego obowiązku były rodziny posiadające jednego

Instytucją charakterystyczną dla państwa osmańskiego było niewolnictwo. Tylko niewielką część niewolników stanowili galernicy. Większość prosto z targu niewolniczego trafiała na dwory urzędników lub sułtana. Wielki wezyr w 1561 r. dysponował 1700 niewolnikami, podczas gdy na dworze sułtana było ich zwykle 20–25 tys. Ich zadaniem była służba panom oraz ochrona i dodawanie im splendoru. Islam zakazywał niewolenia muzułmanów i płacących specjalny podatek (tzw. haracz) chrześcijan, więc popyt na niewolników musiał być zaspokajany poza granicami państwa bądź w oddalonych częściach Grecji i Bałkanów, skąd od początku XV w. zabierano na poczet podatku dzieci w wieku 6–15 lat (chłopcy zostawali janczarami).

Ważnymi dostawcami niewolników na rynek w Stambule byli Tatarzy krymscy, którzy organizowali coroczne wyprawy po [jasyr](#) na

męskiego potomka). Brańcy zaciągani byli na służbę w wieku kilku lat, nawracani na islam, uczeni sztuki wojennej i ślepego posłuszeństwa. Szkolenie przebiegało w bardzo trudnych warunkach – rekruci cały czas poświęcali ciężkiej pracy i ćwiczeniom wojskowym. Najlepsi z nich mogli liczyć na służbę w przybocznej gwardii sułtana.

Opisz uzbrojenie janczarów.

Źródło: Lambert Wyts, 1573 r., Wikimedia Commons, domena publiczna.

tereny Rzeczypospolitej i Rosji. O tym, że sytuacja społeczna niewolników była korzystna, świadczy fakt, że niemal wszyscy przechodzili na islam, choć ich do tego nie zmuszano, wielu też osiągało wysokie stanowiska w administracji i wojsku.

Kres ekspansji w Europie

Ekspansja terytorialna przynosiła dochody zarówno skarbowi, jak i żołnierzom. Wraz ze zdobyciem środkowych Węgier możliwości ekspansji w Europie wyczerpały się z uwagi na oddalenie teatru wojny od centrum państwa. Sam przemarsz wojsk z miejsc ich stacjonowania na pogranicze zajmował kilka miesięcy, przez co efektywny czas walk, które zawieszano na sezon zimowy, stawał się krótki. Kres ekspansji i, co za tym idzie, dopływu łupów w połączeniu z ogólnoeuropejską inflacją oznaczał dla skarbu tureckiego wzrost kosztów utrzymania armii. Próba wypłacenia żołdu w monecie o mniejszej zawartości kruszcu spowodowała w 1589 r. bunt janczarów i usunięcie wielkiego wezyra.

W podobnych okolicznościach w 1622 i 1648 r. doszło do obalenia sułtanów. Pewną ulgą dla skarbu było zezwolenie janczarom na uprawianie rzemiosła, co jednak osłabiło ich sprawność bojową.

Z kolei pozbawieni łupów spahisi w coraz większym stopniu bazowali na dochodach z lenn, które z czasem stały się dziedziczne. Podobne zjawiska miały miejsce w szeregach osmańskiej biurokracji. W efekcie doszło do osłabienia władzy sułtańskiej i upadku dawnego systemu, umożliwiającego karierę utalentowanym jednostkom. Zastąpiła go zasada dziedziczenia pozycji społecznej. Jedynym wyjściem z kryzysu wewnętrznego okazało się wznowienie ekspansji terytorialnej w drugiej połowie XVII w.

Film dostępny pod adresem <https://zpe.gov.pl/a/D1CBSr1yg>

Film nawiązujący do ekspansji tureckiej w szesnastym i siedemnastym wieku.

Polecenie 1

Wymień przyczyny osłabienia sprawności bojowej janczarów.

Niebezpieczeństwo tureckie

W drugiej połowie XVI w., kiedy Francja pogrążyła się w konfliktach religijnych, Hiszpania – najpotężniejsze ówczesne mocarstwo – musiała stawić czoła narastającej ekspansji Turcji. Starcia z muzułmanami w basenie Morza Śródziemnego stanowiły dla Iberów kontynuację **rekonkwisty**. W 1510 r. Hiszpanie zajęli przejściowo Algier i Trypolis, ale ich garnizony były uzależnione od dowozu zaopatrzenia z Europy. Zdobycie Egiptu przez Turków w 1517 r., rozszerzanie wpływów osmańskich w Afryce Północnej oraz prośby o obronę zanoszone do sułtana przez muzułmanów wygnanych z Hiszpanii doprowadziły do długotrwałego konfliktu, w którym Turcję wspierali piraci północnoafrykańscy, a Hiszpanię – Wenecja i papieństwo.

Bitwa pod Lepanto w 1571 r., obraz nieznanego malarza z końca XVI w. Wielka bitwa morska, która rozegrała się u wybrzeży greckiego miasta Lepanto, nie przyniosła przełomu w zmaganiach militarnych chrześcijan z muzułmanami, miała jednak istotne znaczenie dla podniesienia morale Europy zagrożonej ekspansją turecką. Katolicy od początku przypisywali swój triumf wstawiennictwu Matki Boskiej, co potwierdziła Stolica Apostolska, ustanawiając rocznicę bitwy – 7 października – świętem Najświętszej Maryi Panny Różańcowej. Wskaż statki tureckie.

Źródło: olej na płótnie, 127 × 232 cm, Narodowe Muzeum Morskie w Greenwich, Wikimedia Commons, domena publiczna.

Opanowanie przez Turków zachodnich wybrzeży Grecji i ich wyprawy przeciw Otranto na adriatyckim wybrzeżu Królestwa Neapolu (pozostającego pod berłem hiszpańskim) sprawiały, że zagrożenie osmańskie traktowano w Europie bardzo poważnie. W 1523 roku zakon joannitów utracił na rzecz Turków Rodos i został zmuszony przenieść się na Maltę, bezskutecznie atakowaną przez Osmanów w 1565 r. W 1571 r. Turcy zaatakowali Cypr, skąd wyparli Wenecjan. Wprawdzie flota hiszpańsko-wenecko-papieska rozbiła flotę turecką w bitwie pod Lepanto u wybrzeży greckich, ale mimo zwycięstwa Cypru nie odzyskano. Była to ostatnia wielka bitwa wiosłowych galer. Zwycięstwo nie oznaczało jednak końca wojny, Turcy bowiem szybko odbudowali flotę i ponownie zagrozili Sycylii, a w 1576 r. podporządkowali sobie Maroko.

Napór osmański osłabł dopiero wówczas, gdy sułtan zdecydował się, korzystając z kryzysu państwa perskiego, skierować turecką ekspansję na wschód. W 1579 r. zawarto rozejm, co pozwoliło Filipowi II uniknąć wojny na dwa fronty i skoncentrować się na tłumieniu buntu, który w tym czasie ogarnął posiadłości Hiszpanii na północy kontynentu.

Słownik

divan

(z tur. *divan*, arab. *diwan*) rada doradcza muzułmańskich władców

wielki wezyr

(z tur. *wezir*, z arab. *wazir* – podpora, pomocnik) dostojnik państwowy w imperium osmańskim, najważniejszy z ministrów sułtana

sułtan

(z arab. *sulṭān*) tytuł władcy używany w państwach muzułmańskich m.in. przez Seldżuków, mameluckich władców Egiptu i monarchów osmańskich

jasyr

(z tur. *esir* – jeniec) niewola u Tatarów i Turków, a także pojmani przez nich niewolnicy, brańcy

rekonkwista

(z hiszp. *reconquista* – ponowne zdobycie) walka chrześcijan o wyparcie Maurów z Półwyspu Iberyjskiego; trwała od VIII do XV w.

janczarzy

(z tur. *jeni czeri* – nowe wojsko) gwardia przyboczna sułtanów tureckich, a w latach 1330–1826 regularna; świetnie wyszkolone, zdyscyplinowane jednostki piechoty, gotowe w każdej chwili podjąć walkę, ściśle związane z sułtańskim dworem i centralną administracją

spahisi

(z tur. *sipahi*) za czasów imperium osmańskiego feudalne oddziały nieregularnej jazdy tureckiej, odpowiednik europejskiego rycerstwa

Wielka Porta

historyczne określenie rządu tureckiego, stosowane również w odniesieniu do dworu sułtańskiego lub państwa tureckiego jako całości za panowania sułtanów

Słowa kluczowe

bitwa pod Lepanto, bitwa pod Mohaczem, imperium osmańskie, islam, sułtan, Turcja, Wielka Porta, Europa w XVI–XVII w.

Bibliografia

K. Mikulski, J. Wijaczka, *Historia powszechna. Wiek XVI–XVIII*, Warszawa 2012.

Z. Wójcik, *Historia powszechna. Wiek XVI–XVII*, wyd. 12, Warszawa 2012.

A. Wyczański, *Historia powszechna. Wiek XVI*, Warszawa 1987.

Prezentacja multimedialna

Polecenie 1

Zapoznaj się z prezentacją, a następnie wykonaj polecenia.

Materiał audio dostępny pod adresem:

<https://zpe.gov.pl/b/PPfAa9Mke>

1

„Wkrótce nowy bunt wyniósł na tron Selima, który nie był najstarszym, lecz najmłodszym synem Bajezida, utrzymał się jednak przy władzy usuwając braci czy kuzynów mogących stać się niebezpiecznymi konkurentami. Selim I (1512–1520) zwrócił kierunek ekspansji na wschód. Przeciwnikiem jego był władca jednoczącego się pod dynastią Safawidów państwa perskiego Ismail (1499–1524), który przygarnął na swój dwór jednego z bratanków Selima uchronionego od rzezi. Władców Persji i Turcji dzieliły względy religijne: sułtan turecki był sunnitą i swe wystąpienie przeciw Persji chciał umotywować wrogością do szyickich heretyków, pragnieniem ukarania ich za odstępstwo od wiary. [...] Selim wkrótce po wstąpieniu na tron wyruszył [...] na wyprawę, w której korzystał z pomocy miejscowych Kurdów, wyzyskał przy tym konflikt Persji z najeżdżającymi od północy sunnickimi Uzbekami z Azji Środkowej. 23 VIII 1514 r. na równinie Caldiran w Kurdystanie [...] wojska tureckie wspierane artylerią rozgromiły siły perskie. Szach Ismail został ranny, jego tron dostał się w ręce Turków. [...] Tym samym zakończył się proces unifikacji Turcji, a granice turecko-perskie na terenie wyżyny kurdyjskiej przybrały mniej więcej taką postać, jaką mają dziś po pięciu wiekach. [...] W r. 1516 Selim wyruszył [...] na Egipt, rządzony

*od kilku wieków przez tak zwane dynastie
mameluckie [...], potomków wyzwolonych
niewolników, pochodzących zwykle z Kipczaku,
Kurdystanu, Kaukazu i używających języka
tureckiego [...].*

*Na położonej koło Aleppo (Haleb) równinie
Merdż Dabik Selim rozbił siły sułtana
mameluckiego Kansuha, który poległ w bitwie.
Syria z Aleppo i Damaszkiem dostała się w ręce
sułtana Osmanów (1516). Gdy nowy sułtan
mamelucki Tuman Bey nie chciał uznać
zwierzchnictwa tureckiego, Selim kontynuował
kampanię i z początkiem 1517 r., po bitwie pod
Ridanije koło Kairu, cały Egipt znalazł się w jego
władaniu [...], a [...] Selim został uznany
opiekunem „dwóch miejsc świętych”, to jest
Mekki i Medyny.”*

Źródło: Jan Reychman, *Historia Turcji*, Wrocław-Warszawa-
Kraków-Gdańsk 1973, s. 65–67.

2

*„I. To zdaje się nie podlegać dyskusji, mianowicie
czy wojnę należy rozpocząć, ponieważ nie leży
to już w naszej mocy; gdy nasz wieczysty
i również najpotężniejszy wróg jak największe
poczynił i czyni przygotowania celem
wypędzenia nas i pozbawienia dobrobytu,
majątków a nawet życia i jawnie się chełpi [...],
że skoro tylko Wschód ujarzmi, zaraz zwróci
swą broń na Zachód i nie spocznie [...], póki nie
zagarnie całego chrześcijaństwa [...]. [...]
III. Największą przeszkodę stanowiłyby niezgody
i spory książąt chrześcijańskich pomiędzy sobą,
jeśli jakie obecnie trwają lub wybuchną
w przyszłości. Dla wytępienia tego zła, jako
nasienia szatana, pożądanym jest wprowadzić
pokój, lecz przynajmniej należy ustanowić
powszechne zawieszenie broni na rok,
a następnie jak długo będzie trwała ta święta
wojna i do 6 miesięcy po jej ukończeniu. To
zawieszenie broni umocnią wszyscy książęta*

najpobożniejszą przysięgą i zabezpieczy się je klątwą [...], także karą pozbawienia królestwa, dóbr, przywilejów i praw. [...]

A może byłoby lepiej i doskonalej, aby powstało jedno święte bractwo książąt z kapłanem rzymskim [...] i aby wszyscy złożyli przysięgę i zobowiązali się, że będą prześladować bronią tego, który je złamie i aby to bractwo nazwało się bractwem św. krucjaty.

IV. [...] Teraz nie zdaje się potrzebnem, by więcej książąt równej potęgi było w jednym wojsku; jednak z powodu wypadków ludzkich należy powierzyć dowództwo dwom, którzy są wielkiej potęgi i powagi i pod opieką Boga złączeni wzajemną miłością. Nie ulega zaś wątpliwości, że do tego najbardziej odpowiednimi są z wielu powodów jego ces. mość i arcychrześcijański król francuski. [Inni książęta powinni przyczynić się do wyprawy przez dostarczenie posiłków i pieniędzy].

V. [...] Cała siła wojska polega na piechocie i jeździe pancernej [...]. Piechotę należy zebrać z tych narodów, które najwięcej poświęcają się służbie pieszej [...] jak Szwajcarzy, Niemcy [...], Hiszpanie i Czesi. Piechoty potrzeba, jak się zdaje, przynajmniej 60 000. Najlepsza jazda pancerna jest francuska i włoska; powinna ona dojść do liczby 4000. 12 000 jazdy lekkiej, którym to rodzajem broni najbardziej przewyższa nas nieprzyjaciel, należy zebrać z narodów, znających tę sztukę, t.j. Hiszpanów, Włochów, Dalmatów i Greków. To wojsko lądowe, dobrą kierowane radą, nie pozbawione dowozu żywności i zaopatrzone dostatecznie w działa wojenne, będzie niezwyciężone. [Okrętów dostarczą oprócz Wenecji i Genui, Neapol, Prowansja, Hiszpania, Portugalia i Anglia].”

Źródło: Teksty źródłowe do nauki historii w szkole średniej, nr 29, Polityka mocarstw europejskich w okresie 1492–1555, oprac. W. Pocięcha, Kraków 1923, s. 19–20.

Portret sułtana Sulejmana I Wspaniałego
powstały pod koniec XVI w.

Wikimedia Commons, domena publiczna

4

„Nie ma potrzeby, abym rozwodził się nad wielką potęgą tego sułtana [Sulejmana I], ponieważ cesarstwa, królestwa i inne państwa, przez niego ujarzmione, jasno okazują, że obecnie całe chrześcijaństwo powinno obawiać się, aby nie popadło nagle w jakąś wielką zgubę. Ten władca jest potężny przez dochody, przez ludzi i przez posłuszeństwo. Dochody jego, o ile dadzą się obliczyć, wynoszą trzy miliony w złocie w ten sposób, że z haraczu płynie mu milion i 200 000 dukatów. [...] Prawda, Jego Ekscelencja ma również ogromne wydatki. Sułtani zwykli utrzymywać do 10 000 janczarów, którzy pobierają zapłatę kwartalnie, co [...] wynosi z doliczeniem utrzymania ich przełożonych około 90 000 dukatów. [...] Nadto opłaca około 10 000 kawalerzystów, a tych również kwartalnie – którzy kosztują drugie tyle pieniędzy, co janczarowie. Opędza nadto wydatki trzech serajów [...]. Powiedziałem, że jest potężny przez ludzi,

ponieważ całe jego państwo rozdane różnym osobom, które są jakoby lennikami i wszyscy oni są obowiązani iść w pole [walczyć] bez żadnej zapłaty od sułtana [...]. Dlatego można łatwo uwierzyć, mając wzgląd na wielkość państwa [...], że ma możliwość postawić wojska o niezliczonych żołnierzach.

Posłuszeństwo dla niego jest tak wielkie, że o większym mówić nie można [...]. Za pobytu mojego w Konstantynopolu podobało się Jego Ekscelencji kazać powiesić Sijlictara-baszę, naczelnika siliktarów, którzy są kawalerią, osobę znaczną, która miała pod sobą wielką liczbę niewolników. Pośłał do domu jego kilku czauszów [urzędników] z Porty, którzy rzekli mu: »Pan postanowił, abyś został powieszony« – i bez żadnej obrony, ani przez niego, ani przez jego niewolników, bezzwłocznie poprowadzono go na śmierć. Domownicy nie czynili żadnego oporu, tylko płacząc, towarzyszyli mu na śmierć. [...]

Ten Pan, Najjaśniejszy Książę, chce być doskonałym Turkiem i mieć swój zakon [religię] w wielkim poszanowaniu; nieprzyjacieli zarówno chrześcijan jak żydów, którzy nie są traktowani w jego państwie tak, jak bywali za sułtana Selima, jego ojca. Dlatego wszyscy oni bardzo się żalą na niego [...]. Nie sądzę, że będzie pokój lubiącym, lecz raczej bardzo wojowniczym. Wyprawa, podjęta przez niego na Belgrad, dała mu nadzieję, że może podjąć się każdego wielkiego przedsięwzięcia. I nie tylko Jego Ekscelencji, lecz wszystkim tym wielkim zdaje się, że zająwszy Belgrad mają w rękach klucze do całego chrześcijaństwa tak, że mogą łatwo dotrzeć aż do wnętrza chrześcijan.”

Źródło: Teksty źródłowe do nauki historii w szkole średniej, nr 29, Polityka mocarstw europejskich w okresie 1492–1555, oprac. W. Pociecha, Kraków 1923, s. 21–23.

Der Türkisch Spahi reut gerüstet so zu Feld/
Wann man die Reuterey zum Kriegen fertig stellet.

Kawalerzysta (spahis) turecki z XVI w., rycina
z wydanej w roku 1685 książki Johanna Wagnera
*Delineatio provinciarum Pannoniae et imperii
Turcici in Oriente.*

Domena publiczna

Der Janissaren Volk wird vor den Kern geacht
Der Türkischen Armee so troge auf diese Nacht.

Janczar z XVI w., rycina z wydanej w roku 1685
książki Johanna Wagnera *Delineatio*

„Rządził podówczas, kiedy Solimán [Sulejman], cesarz turecki, z bardzo potężnem wojskiem napadł na Węgry, t.j. w roku od ur. Chr. 1526, Ludwik II, król Węgier i Czech [...]. [...] Taki mniej więcej był stan Węgier, kiedy doniesiono królowi Ludwikowi, że Solimán zawarł pokój z wszystkimi sąsiadami i gotuje się do wojny z nim na lądzie i morzu. Któremu do podjęcia tejże dogodną nastręczało sposobność, że Belgrad i Sabacz przed kilku laty dostał w moc swoją [...]. [...]

W dniu, w którym stoczono bitwę, t.j. 29 sierpnia, postanowili [...] w ten sposób uszykować wojsko, aby, jak najszerzej tylko można było, je rozwinąć; przy tem na to najwięcej zważano, abyśmy nie zostali otoczeni przez nieprzyjaciół. [...] Miejsce, na którem ustawiono szyki, było oddalone od Mohacza o milę [...]. Na tem miejscu była rozległa równina [...], a tylko [...] między tem miejscem a Dunajem było trzęsawisko [...], gdzie potem wielu ludzi zginęło [...]. [...] Po daniu hasła do boju mężnie ścierali się z nieprzyjacielem ci, co byli w pierwszej kolumnie; wystrzelano również wszystkie nasze pociski, jednak z małą szkodą dla nieprzyjaciela. Bitwa stawiała się coraz bardziej zacięta [...] aż nieprzyjaciel zaczął się cofać, czy to naporem naszych [...], czy też, by naszych zwabić do tego miejsca, gdzie stały działa [...]. [...] Tymczasem, gdy nasi napierali na nieprzyjaciela, a kolumna królewska pospieszała z szybkością, z jaką mógł tylko żołnierz pancerny, zaczęło się chwiać prawe skrzydło i wielu z tego skrzydła rzuciło się do ucieczki przerażonych [...] pociskami, które nieprzyjaciel wówczas dopiero począł miotać. To, jak również częste uderzenia pocisków, przelatujących już

nawet nad naszymi głowami, którzy byliśmy przy królu, niemałe przerażenie wśród wszystkich wywołało. A w tym samym czasie król zniknął z naszego oddziału, czy to wyprzedziwszy owe szeregi, [...] czy też porwany z szyku przez tych, którzy byli za nami [...]. Jednak przez dłuższy czas jeszcze walczono już nie na tej szerokiej równinie, lecz pod owymi działami, które tak blisko nas były, że odległość nie wynosiła więcej jak 10 kroków, aż wreszcie nie tylko z obawy, lecz także z powodu dymu dział, zasłaniającego wszystko, znaczna część wojska zmuszona była zejść na dolinę, łączącą się z owym trzęsawiskiem, podczas gdy reszta mężnie jeszcze walczyła przed działami. Zresztą, gdy również i ci, którzy cofnęli się na dolinę, wrócili celem wznowienia walki i okazało się niemożliwym opierać się już dłużej sile dział [...], po rozproszeniu się znacznej części wojska i ci również zmuszeni byli do ucieczki [...]. Właściwa bitwa trwała prawie 1,5 godziny [...]. Niemało zginęło w owym trzęsawisku [...] i ciało króla, który, jak niektórzy twierdzili, tam także zginął, znaleziono potem w stromej rozpadlinie pod wsią [...], które to miejsce z powodu wylewu Dunaju więcej było napełnione wodą, niż zwykle.”

Źródło: *Teksty źródłowe do nauki historii w szkole średniej*, nr 29, *Polityka mocarstw europejskich w okresie 1492–1555*, oprac. W. Pociecha, Kraków 1923, s. 23–25.

8

Wojska tureckie z Sulejmanem I w bitwie pod Mohaczem, turecka miniatura z epoki.
Domena publiczna

9

Sulejman I przekazujący koronę Węgier Janowi Zápolyi, turecka miniatura z epoki.
Domena publiczna

„W imię Boga Wszechmogącego niech będzie wiadomem każdemu jako [...] przebywając w przestawnem mieście Konstantynopolu pan Jan de la Forest, sekretarz i poseł najjaśniejszego i najpotężniejszego księcia Franciszka, z łaski Bożej króla Pranej i arcychrześcijańskiego, wysłany do najpotężniejszego i niewzyciężonego wielkiego monarchy sułtana Solimana, cesarza Turków i rozprawiając z potężnym i wielmożnym Ibrahimem, seraskierem sułtańskim [naczelnym wodzem] pomienionego wielkiego monarchy, o klęskach i niedolach, które sprowadza wojna, a przeciwnie o dobru, wypoczynku i bezpieczeństwie, które wynikają z pokoju, poznawszy z tego, ile należy wyżej cenić jedno od drugiego, każdy z nich, upętnomocniony przez wyżej wymienionych swoich monarchów, ich panów, w imieniu i czci tychże monarchów, dla bezpieczeństwa państw i dobra ich poddanych, traktowali i zawarli artykuły i umowy, które następują.

Po pierwsze: [...] układają, stanowią i uchwalają dobry i pewny pokój i szczerą zgodę w imieniu wyżej wymienionych wielkiego sułtana i króla francuskiego na przeciąg życia każdego z nich i dla królestw, państw, prowincyj, zamków, miast, portów, targów, mórz, wysp i wszystkich miejsc, które mają i posiadają obecnie i posiedzą w przyszłości w ten sposób, że wszyscy pomienionych władców poddani i trybutariusze, którzy zechcą, będą mogli wolno i bezpiecznie z swoim bagażem i służbą pływać na statkach, uzbrojonych i nieuzbrojonych, wierzchem jechać, przyjechać, przebywać, poruszać się i powrócić do portów, miast i jakiegokolwiek kraju jedni u drugich, dla załatwienia swoich spraw, zwłaszcza tyczących się handlu towarami. [...]

Król francuski wymienił świątobliwość papieża, króla angielskiego, brata swojego i sprzymierzeńca wieczystego i króla szkockiego,

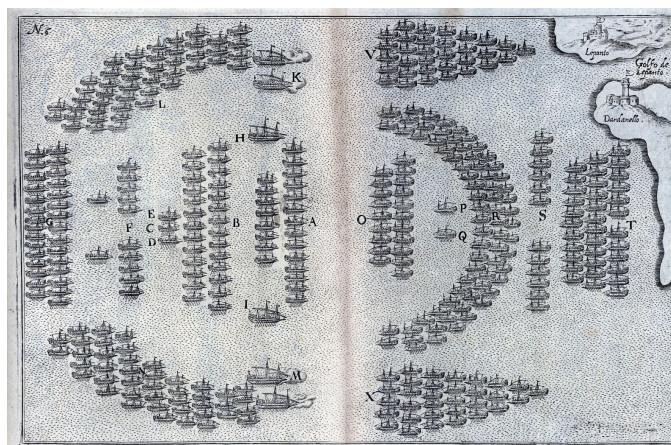
którym pozostawia się do woli przystąpienie do tego traktatu, pod tym warunkiem, że jeżeli zechcą przystąpić, będą obowiązani w ciągu ośmiu miesięcy posłać do sułtana swoją i odebrać jego ratyfikację.”

Źródło: *Teksty źródłowe do nauki historii w szkole średniej*, nr 29, *Polityka mocarstw europejskich w okresie 1492–1555*, oprac. W. Pociecha, Kraków 1923, s. 28–29.

„Już cały świat chrześcijański wielce był zatrwożony z powodu pomyślnych postępów tyrana [sułtana Selima II] i wielkiego spustoszenia państwa weneckiego. Sami Wenecjanie całą nadzieję pokładali już tylko w łasce bożej i owej flocie sprzymierzonych, która zebrała się pod Messyną. Znajdowało się w niej [...] 207 trójwiosłowców i 6 galeonów z dobrą liczbą łodzi i innych statków. Przeto wódz Don Juan d’Austria, pragnąc wykonać to, co na wspólnej naradzie uchwalono [...] tejże nocy, która poprzedzała dzień 7 października [...], wypłynął (z Kefalonii), chociaż wiatr nie był bardzo pomyślny, i zmierzał w kierunku wysepek Kruzolarskich [...], mając zamiar wczesnym rankiem uderzyć na nieprzyjaciela. (Nieprzyjacie) z pomyślnym wiatrem płynęli już w kierunku Kefalonii [...]. [...] Skoro obie floty niespodziewanie spostrzegły się w tych cieśninach morskich, nie mogły już w żaden sposób uniknąć bitwy. Nieprzyjaciele mieli 270 okrętów: w tem było 200 zwykłych trójwiosłowców, 50 małych trójwiosłowców i 20 dwuwiosłowców. Całą zaś tę flotę, również jak i nasi, podzielili na cztery oddziały. [...] Cała (nasza) flota w kształcie półksiężyca [...] posuwała się naprzód a poszczególne trójwiosłowce o tyle były od siebie oddalone, aby sobie nawzajem nie mogły przeszkadzać wiosłami [...]. Pierwszy pocisk wypuszczony z okrętu wodza Alego był znakiem do uderzenia

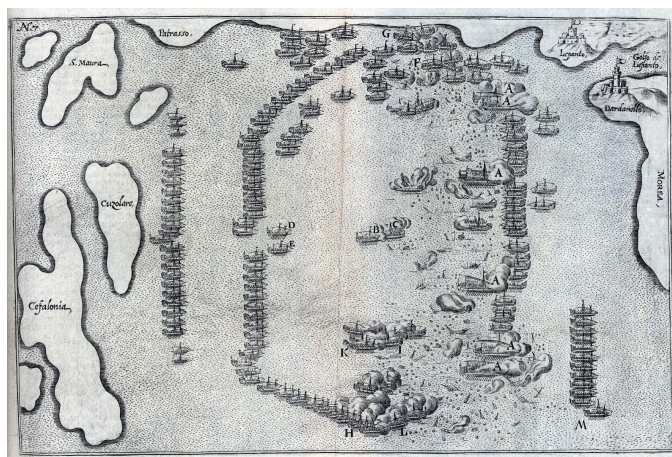
na naszych z największą siłą. Przeto wydając gwałtowne okrzyki, przyspieszyli biegu. Wówczas to (obie floty) tak blisko zeszyły się, iż mogły się nawzajem razić pociskami z armat: z tego powodu naszych 6 trójwiosłowców wielkich, które pobudzały całą flotę, ustawicznymi pociskami bardzo mężnie zaatakowały nieprzyjaciela. A ponieważ nigdy nie chybiały, taką rzeź wyrządziły, iż położyły największą podstawę do przełamania nieprzyjaciela. I z tego powodu była to rzecz najbardziej godna podziwu, iż 6 tylko owych wielkich trójwiosłowców, których korzyści przedtem w tego rodzaju bitwach morskich wcale nie doświadczono, obracając się wkoło i miotając pociski bądź to z przodu, bądź z tyłu i z boków, taką rzeź wśród nieprzyjaciół mogło spowodować. Owi jednak jakimś szatem pędzeni ruszyli naprzeciwko naszych i starli się z nimi; wówczas zerwała się między nimi gwałtowna burza strzał i pocisków [...], a całe morze zdawało się płonąć z powodu tylu ogni, które z różnych narzędzi stąd i stamtąd miotano. [...] W tymże prawie czasie Don Juan d'Austria [...] zdobył okręt wodza tureckiego Ali baszy po zamordowaniu tegoż. Wówczas nieprzyjaciele nie stawiali już więcej oporu [...]. (Z naszych) liczba poległych, o ile można było poznać, doszła do 7650, natomiast z nieprzyjaciół schwytanych lub zabitych zostało 29 990. [...] Chociaż tylko cztery godziny walczone, przecież [...] złamano siły najpotężniejszego tyrana Selima."

Źródło: Teksty źródłowe do nauki historii w szkole średniej, nr 29, *Polityka mocarstw europejskich w okresie 1492–1555*, oprac. W. Pociecha, Kraków 1924, s. 20–21.

Pierwsza fazy bitwy pod Lepanto, ryciny z wydanej w roku 1685 książki Johanna Wagnera *Delineatio provinciarum Pannoniae et imperii Turcici in Oriente*.

Wikimedia Commons, domena publiczna

Druga fazy bitwy pod Lepanto, ryciny z wydanej w roku 1685 książki Johanna Wagnera *Delineatio provinciarum Pannoniae et imperii Turcici in Oriente*.

Wikimedia Commons, domena publiczna

Polecenie 2

Podaj miejsca najważniejszych bitew stoczonych z wojskami imperium osmańskiego.

Twoja odpowiedź

Polecenie 3

Wymień kraje europejskie zajęte przez imperium osmańskie oraz najbardziej przez nie zagrożone.

Twoja odpowiedź

Polecenie 4

Wyjaśnij, w czym poseł wenecki dostrzegał największą siłę państwa tureckiego w pierwszej połowie XVI w.

Twoja odpowiedź

Polecenie 5

Porównaj uzbrojenie janczara i spahisa.

Twoja odpowiedź

Film + Sprawdź się

Polecenie 1

Zapoznaj się z filmami, a następnie wykonaj kolejne polecenia.

Trwa wczytywanie danych ..

Film dostępny pod adresem <https://zpe.gov.pl/a/D13WEj1l9>

Film opowiadający o ekspansji tureckiej w szesnastym i siedemnastym wieku.

Polecenie 2

Opisz kierunki ekspansji tureckiej w XVI w.

Tvoja odpowiedź

Polecenie 3

Wyjaśnij znaczenie bitwy pod Mohaczem dla dziejów Węgier i Europy.

Twoja odpowiedź

Trwa wczytywanie danych ..

Film dostępny pod adresem <https://zpe.gov.pl/a/D13WEj1l9>

Film opowiadający o ekspansji tureckiej w szesnastym i siedemnastym wieku.

Polecenie 4

Wyjaśnij genezę i znaczenie bitwy pod Lepanto w dziejach Turcji i Europy.

Twoja odpowiedź

Polecenie 5

Wymień i opisz formacje wojskowe armii tureckiej w XVI - XVII wieku.

Pokaż ćwiczenia:

Ćwiczenie 1

Przeanalizuj tekst źródłowy, a następnie wykonaj polecenia.

” Słowa sułtana tureckiego wypowiedziane 27 stycznia 1528 r., podczas audiencji udzielonej Hieronimowi Łaskiemu, który był wysłannikiem Jana Zápolyi

Z prawdziwą wdzięcznością przyjmuję zapewnienia przyjaźni twojego monarchy. Wprawdzie państwo jego zostało przez nas zdobyte i dotąd było moją własnością, jednak dowiedziawszy się o tak wielkiej jego dla mnie przychylności, nie tylko ustępuję mu królestwa węgierskiego, ale nadto tak skutecznej przeciw Ferdynandowi udzielę pomocy, iż odtąd będzie mógł spać najspokojniej, a odwzajemniając się za tę szczerą życzliwość jego i zaufanie, wszelkie potrzeby jego uznam za własne.

Źródło: Słowa sułtana tureckiego wypowiedziane 27 stycznia 1528 r., podczas audiencji udzielonej Hieronimowi Łaskiemu, który był wysłannikiem Jana Zápolyi, [w:] Teksty źródłowe do nauki historii w szkole średniej, t. 29, Polityka mocarstw europejskich w okresie 1492–1555, oprac. W. Pociecha, Kraków 1923, s. 28.

Ćwiczenie 2

Dla nauczyciela

Autor: Martyna Wojtowicz

Przedmiot: Historia

Temat: Ekspansja turecka w XVI–XVII w.

Grupa docelowa:

Szkoła ponadpodstawowa, liceum ogólnokształcące, technikum

Podstawa programowa:

Zakres podstawowy

Treści nauczania – wymagania szczegółowe

Zakres podstawowy

XVII. Europa w XVI–XVII w. Uczeń:

2) charakteryzuje konflikty polityczne w Europie, z uwzględnieniem ekspansji tureckiej i charakteru wojny trzydziestoletniej;

Kształtowane kompetencje kluczowe:

- kompetencje w zakresie rozumienia i tworzenia informacji;
- kompetencje cyfrowe;
- kompetencje osobiste, społeczne i w zakresie umiejętności uczenia się;
- kompetencje obywatelskie.

Cele operacyjne:

Uczeń:

- omawia ekspansję Turcji w XVI i XVII w.;
- tłumaczy, jakie zagrożenie dla państw europejskich stanowiła ekspansja imperium osmańskiego;
- charakteryzuje państwo osmańskie i jego armię.

Strategie nauczania:

- konstruktywizm;
- konektywizm.

Metody i techniki nauczania:

- rozmowa nauczająca z wykorzystaniem ćwiczeń interaktywnych;
- analiza materiału źródłowego (porównawcza);

- dyskusja.

Formy pracy:

- praca indywidualna;
- praca w parach;
- praca w grupach;
- praca całego zespołu klasowego.

Środki dydaktyczne:

- komputery z głośnikami, słuchawkami i dostępem do internetu;
- zasoby multimedialne zawarte w e-materiale;
- tablica interaktywna/tablica, pisak/kreda;
- telefony z dostępem do internetu.

Przebieg lekcji

Faza wstępna:

1. Wyświetlenie przez nauczyciela tematu i celów zajęć, przejście do wspólnego ustalenia kryteriów sukcesu.
2. Nauczyciel inicjuje rozmowę wprowadzającą w temat lekcji.

Faza realizacyjna:

1. Praca z tekstem. Uczniowie indywidualnie zapoznają się z treścią sekcji „Przeczytaj” i zapisują na kartkach minimum pięć pytań do tekstu. Wybrana osoba zbiera pytania do urny. Nauczyciel dzieli uczniów na pięcioosobowe grupy, które losują pytania z puli i przygotowują odpowiedzi. Zespół, który jest gotowy, zgłasza się i przedstawia rezultaty swojej pracy. Pozostali uczniowie wraz z nauczycielem weryfikują poprawność odpowiedzi.
2. Praca z multimedium („Prezentacja multimedialna”). Nauczyciel czyta polecenie 2: „Podaj miejsca najważniejszych bitew stoczonych z wojskami imperium osmańskiego” i poleca uczniom, aby zapoznali się z tekstami źródłowymi, a następnie w parach wykonali zadanie w oparciu o wskazówki zawarte w e-materiale. Po ustalonym czasie wybrana para udziela odpowiedzi, pozostali uczniowie się do niej ustosunkowują.
3. Nauczyciel czyta polecenie 3: „Wymień kraje europejskie zajęte przez imperium osmańskie oraz najbardziej przez nie zagrożone” i poleca uczniom, aby wykonali je w czteroosobowych grupach. Wybrana osoba ze wskazanej lub wylosowanej grupy prezentuje propozycję odpowiedzi, a pozostali uczniowie się do niej ustosunkowują. Nauczyciel w razie potrzeby uzupełnia informacje. W podobny sposób uczniowie wykonują polecenie 4: wskazują, w czym poseł wenecki dostrzegał największą siłę państwa tureckiego w pierwszej połowie XVI w.

Faza podsumowująca:

1. Na koniec zajęć nauczyciel raz jeszcze wyświetla na tablicy interaktywnej lub przy użyciu rzutnika temat lekcji i cele zawarte w sekcji „Wprowadzenie”. W kontekście wyświetlonych treści prosi uczniów o rozwinięcie zdania: Na dzisiejszych zajęciach nauczyłem/nauczyłam się...
2. Na zakończenie nauczyciel omawia przebieg zajęć i pracę uczniów.

Praca domowa:

1. Zapoznaj się z filmami zawartymi w sekcji „Film + Sprawdź się” i wykonaj dołączone do nich polecenia.

Materiały pomocnicze:

K. Mikulski, J. Wijaczka, *Historia powszechna. Wiek XVI–XVIII*, Warszawa 2012.

Z. Wójcik, *Historia powszechna. Wiek XVI–XVII*, wyd. 12, Warszawa 2012.

A. Wyczański, *Historia powszechna. Wiek XVI*, Warszawa 1987.

Wskazówki metodyczne:

- Uczniowie mogą zapoznać się przed lekcją z sekcją „Prezentacja multimedialna”, aby przygotować się do późniejszej pracy.